

УДК 364.4:314.151.3-054.73(477-86)-053.9"364"[(045)]

**ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ОБ'ЄКТ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Дьомкін Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID: 0009-0009-4823-5910
E-mail: olexnardemkyn@ukr.net

Коляда Тетяна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID 0000-0002-9202-1196
E-mail: tetianakoliada@ukr.net

Стаття присвячена теоретичним аспектам наукового дослідження дефініції «внутрішньо переміщені особи похилого віку» як об'єкту соціальної роботи в умовах воєнного стану. Здійснено науковий аналіз сутності понять «внутрішньо переміщені особи», «особи похилого віку», «воєнний стан», представлені у нормативно-правових документах. Проаналізовано основні підходи до трактування поняття, з'ясовано, що більшість вітчизняних дослідників схильні розглядати його як форму вимушеної внутрішньої міграції (необхідного (вимушеного) переміщення всередині держави, зміни місця постійного проживання).

Ключові слова: внутрішнє переміщення населення, мігранти, соціальна робота, соціальні відносини, соціальний супровід, особи похилого віку, літні люди, об'єкти соціальної роботи в умовах воєнного стану, проблеми літніх людей, вразливі категорії населення.

**ELDERLY IMMIGRANTS AS AN OBJECT OF SOCIAL WORK UNDER THE
CONDITIONS OF MARITAL STATE**

Dyomkin Oleksandr, PhD-student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID: 0009-0009-4823-5910
E-mail: olexnardemkyn@ukr.net

Koliada Tetiana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID 0000-0002-9202-1196
E-mail: tetianakoliada@ukr.net

The article is devoted to the theoretical aspects of the scientific study of the definition of «internally displaced elderly» as an object of social work under martial law. A scientific analysis of the essence of the concepts «internally displaced persons», «elderly persons», «martial law» presented in international and domestic legal documents was carried out. It has been established that mass internal displacement of persons in Ukraine is a natural consequence of military aggression. The need for research into internal migration processes has been identified. The researchers' interest in studying the problem of internally displaced persons as an actual reality for Ukrainian society was

noted. The main approaches to the interpretation of the concept were analyzed, it was found that the majority of domestic researchers tend to consider it as a form of forced internal migration (necessary (forced) movement within the state, change of place of permanent residence, caused by objective circumstances: the need to avoid the consequences of an armed conflict; constant manifestations of violence; natural or man-made disasters; violations of international humanitarian law or other circumstances that can radically change the social order). The study of the content and essence of the concept of «internally displaced persons» made it possible to establish that the majority of domestic researchers are inclined to consider it as a form of forced internal migration (necessary (forced) movement within the state, change of permanent residence caused by objective circumstances: the need to avoid the consequences of armed conflict; violations of human rights; occupation of the territory by a foreign state or other circumstances that may radically change the social order.

Given the need to provide assistance to persons who are forced to spontaneously change their place of residence for objective reasons, we consider it appropriate to consider this concept as a specific target group for the implementation of social policy, which is characterized by heterogeneous features, determined by special needs, personal characteristics and influences of the external environment.

Key words: *internal displacement of the population, migrants, the elderly, the elderly, social work, social relations, social support, objects of social work under martial law, problems of the elderly, vulnerable categories of the population.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зовнішня агресія, що стала фактором глобальних потрясінь українського суспільства та спричинила надзвичайні умови його існування, водночас актуалізувала потребу у подоланні цих негативних наслідків війни. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. трагічно змінило життя мільйонів українців. Унаслідок втрати основних засобів для існування, значних руйнувань житлового фонду та інфраструктури, щоденних бойових дій в містах і селищах, особливо тих, які знаходяться біля лінії фронту, тисячі сімей змушені були залишити свої будинки, місця звичайного проживання. Така категорія осіб відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб набуває статусу внутрішньо переміщених осіб [20].

Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО) в Україні складає приблизно 3,5 мільйона осіб. Більшість ВПО походять із прифронтових областей, у тому числі з територій, які раніше були або й досі окуповані РФ: вони складають 75 % від загальної кількості ВПО, або 2 млн. 679 тис. осіб [6, с. 2–3].

Уперше Україна зіткнулася з травматичним досвідом переміщення своїх громадян, які постраждали внаслідок подій в Криму та окремих районах Донецької та Луганської областей, у 2014 році. З огляду на нагальну потребу в Україні було прийнято низку спеціальних законів та інших нормативно-правових актів, які врегульовують питання ВПО, зокрема: Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15.04.2014 р.; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 р.; «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» № 245-VIII від 05.03.2015 р. та ін. [16; 17;18]. Незважаючи на значні зусилля з боку держави щодо надання можливості ВПО повернення до нормального життя, багатьох проблем не вдалося цілком усунути або подолати. На жаль, законодавство та практика його впровадження виявилися непослідовними, суперечливими та не забезпечили основоположних прав ВПО, які гарантовано

Конституцією України та нормами міжнародного права. Серед поширених проблем можна визначити такі: житлові проблеми, неможливість відкрити рахунки в банківських установах або отримати кредит, негативне ставлення до таких осіб з боку роботодавців та мешканців неокупованих територій та ін. [22].

Подолання цих негативних наслідків війни та охоплення якнайбільше аспектів людської безпеки: економічної, політичної, продовольчої, медичної, психологічної, екологічної тощо вимагає багатосекторального підходу, проте провідну роль у цьому процесі відіграє соціальна робота як особливий вид діяльності, що передбачає надання допомоги та підтримки людям, які опинилися у складній життєвій ситуації. Суть соціальної роботи як виду діяльності полягає у регуляції соціальних відносин, приведенні їх у відповідність до вимог сучасного цивілізованого суспільства, підвищенні їх розумності, гуманності, суб'єктності, зміцненні зв'язків між окремими особами, групами та державою в цілому, наданні посильної (матеріальної, юридичної, психологічної тощо) допомоги. Сьогодні, коли унаслідок надзвичайної ситуації в країні, спричиненої зовнішньою агресією, закономірно виникли групи соціально вразливих громадян, зростає кількість людей з обмеженими можливостями, принципово змінилися інтереси населення, а його окремі представники та групи стоять перед проблемою фізичного виживання, безсумнівно зростаючою є роль соціальної роботи у сприянні подоланню цих труднощів шляхом підтримки та допомоги. Водночас, з огляду на трансформацію соціальних структур в умовах війни, зокрема диференціацію та стратифікацію соціальних інститутів, організацій, класів, категорій населення тощо, так звану зміну інституційного ландшафту [12] перед дослідниками постає завдання достовірного та чіткого визначення актуальних об'єктів соціальної роботи (категорій, соціальних груп), які потребують допомоги з метою створення ефективної системи заходів соціального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та прикладних аспектів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами присвячено низку праць вітчизняних дослідників, зокрема: визначенню дефініції (К. Гожди, Т. Кульчицького, М. Логвинової, М. Малихи, Л. Наливайко, А. Орешкової, О. Ровенчак, М. Сірант, Я. Турецької та ін.); вивченню цієї категорії осіб як об'єкту соціальної роботи (Т. Бондар, О. Гончаренко, О. Карпенко, Е. Лібанової, І. Мельник, В. Новік, Н. Романової, І. Трубавіної), питанням державного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (Л. Амелічевої, В. Бурака, І. Галіахметова, Я. Грабової, О. Ліщик, Ю. Гришиної, М. Клемпарського, Т. Кульчицького, О. Кхасраві, В. Михайловського). Чинні норми, що регулюють питання внутрішнього переміщення містяться у законах (Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» та ін.). Проблеми людей похилого віку в умовах сучасного українського суспільства досліджували Є. Головаха, Р. Джурган, Т. Гришина, О. Комарова, М. Кухта, Ю. Мацкевіч, О. Славіна, Р. Сопко та ін. Окремі категорії внутрішньо переміщених осіб стали предметом наукового інтересу Н. Голови, Д. Луканова, І. Трубавіної, Я. Юрків та ін. Зважаючи на актуальність дослідження проблем внутрішньо переміщених осіб та їх окремих категорій, зокрема людей похилого віку та наявність теоретичних та методологічних розвідок, присвячених лише окремим аспектам цього питання, указана проблема потребує подальшого дослідження.

Мета статті: на основі аналізу наукової літератури, вітчизняних та зарубіжних нормативно-правових документів, результатів соціологічних досліджень здійснити аналіз, з'ясувати зміст та запропонувати авторську інтерпретацію поняття «внутрішньо переміщені особи похилого віку» як об'єкту соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міграція населення є складним соціальним явищем, що охоплює нині практично всі світові держави. У сучасному світі спостерігається масове переміщення людей у безпрецедентних масштабах. Масове переміщення людей як закономірний наслідок військової агресії стало актуальною реальністю і для українського суспільства. У зв'язку з цим виникла потреба у дослідженні внутрішніх міграційних процесів, у тому числі розробки теоретичних засад, окреслення понятійного апарату із досліджуваної теми, зокрема визначення сутності терміну «внутрішньо переміщені особи».

В основному міжнародному документі, що стосується питань переміщення осіб – Керівних принципах ООН з питань про переміщення осіб внутрішньо переміщені особи (internally displaced persons) визначаються як особи, групи осіб, яких змусили покинути свої домівки або місця звичайного проживання, в тому числі в результаті або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали міжнародно визнані державні кордони [7].

У вітчизняному законодавстві внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання, у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Згідно закону внутрішньо переміщеною особою не може бути визнано особу, яка: вчинила злочин проти миру, людяності або тяжкий чи особливо тяжкий злочин, визнаний таким законодавством України; не звернулася без поважних причин з заявою про визнання її внутрішньо переміщеною особою протягом 12 місяців від дня вибуття з місця проживання [17].

Гострота проблеми внутрішньо переміщених осіб актуалізувала науковий інтерес вітчизняних дослідників до її вивчення. Як форму вимушеної внутрішньої міграції (необхідного переміщення особи всередині держави, яке призводить до зміни її правового статусу через закон та на основі адміністративного правозастосовного акта та зміни місця постійного проживання) внутрішнє переміщення розглядають М. Логвинова [11], М. Малиха [13], В. Михайловський [14], О. Проценко [19].

Підставами, через які здійснюється вимушена внутрішня міграція визначаються (В. Михайловський, 2016):

- уникнення наслідків збройного конфлікту;
- постійні прояви насильства;
- порушення прав людини;
- природні чи техногенні катастрофи;
- окупація території іноземною державою;
- порушення норм міжнародного гуманітарного права або інших обставин, що походять з попередніх ситуацій, які можуть радикально змінити суспільний порядок [14].

Дослідники сходяться на думці, що ознака переміщення особи у межах країни без перетину міжнародно визнаних кордонів – те, що чітко розмежує правовий статус «біженця» і «внутрішньо переміщеної особи».

Іншими ознаками ВПО в Україні (за М.Логвиною) виступають:

- наявність громадянства України;

- наявність причин покинути певну адміністративно-територіальну одиницю України, не перетинаючи міжнародно визнаних кордонів держави;
- наявність права на постійне проживання в Україні;
- потреба у захисті прав та свобод [11, с.44].

Досліджуючи специфіку внутрішніх переміщень населення в умовах проведення військових операцій, О. Кхасраві внутрішнє переміщення населення визначає як добровільну зміну місця проживання суб'єкта, що викликана ускладненням політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці або вимушену зміну місця проживання суб'єкта у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Внутрішнє переміщення осіб автор пропонує класифікувати залежно від: 1) часового періоду (маятникова; переселенська); 2) тривалості (постійна; тимчасова); 3) волі суб'єкта (переміщенська (добровільна); переселенська (примусова)); 4) соціального статусу суб'єкта (діти; підлітки; студенти; працівники; пенсіонери); 5) територіальних меж (міжмісцева; регіональна) [10].

Т. Кульчицький, окреслюючи правовий статус внутрішньо переміщеної особи, визначає її як суб'єкта права на соціальний захист, особу, яка з огляду на наявний правовий статус є носієм визначених законом прав і обов'язків у сфері соціального захисту [9].

Зважаючи на завдання нашого дослідження – визначення поняття ВПО з огляду на необхідність надання допомоги особам, які вимушені з об'єктивних причин стихійно змінити місце свого проживання, вважаємо доцільним розглядати указане поняття саме у цьому прикладному ключі і поділяємо погляди М. Ніколайчука, який указав категорію населення розуміє як специфічну цільову групу реалізації міграційної політики, яка характеризується різнорідними ознаками, детермінованими особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища [15].

Відповідно вважаємо, що визначення відносно нової категорії осіб, які мають особливі права та забезпечуються захистом, вимагає детальної дезагрегації та поглибленого розуміння причин вразливостей, що сприятиме підвищенню ефективності цільового реагування. Йдеться про окрему категорію соціально вразливих представників ВПО, яка вимагає до себе особливої уваги з боку держави як об'єкт соціальної політики, зокрема людей похилого віку. Особи старшого віку належать до соціально найменш захищених верств населення і вимагають особливої уваги з боку державних соціальних структур. Особлива уразливість людей похилого віку може бути результатом їх фізичного та психічного стану. Крім того, згідно з дослідженнями, внаслідок психологічних та психосоціальних наслідків трагічних подій, схильності до захворювань і неповноцінного харчування, біженці, у тому числі внутрішньо переміщені особи «старіють» раніше, ніж групи населення, які проживають на постійному місці [25].

За статистичними даними МОМ значну частку переміщених осіб в Україні (19 %) складають люди у віці 60 років і старше [6, с. 6], що за класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я належать до категорії людей похилого (60–75 років), старечого (75–90 років) віку та довгожителів (особи, які досягли 90 років і старше) [24].

У наукових дослідженнях використовуються різні дефініції на позначення людей цієї категорії: «громадяни похилого віку», «літні люди», «люди старшого віку», «старша вікова група», «люди третього віку», що відображає, передусім, різні аспекти і підходи до розуміння та вирішення проблеми. Крім того, хронологічні межі похилого віку змінюються у міру розвитку суспільства та залежать від соціокультурних, історичних

особливостей, що зумовлює необхідність теоретико-методологічного обґрунтування указаної дефініції. Деталізації вимагає критерії віднесення людей до категорії осіб похилого віку, оскільки вікові межі цього віку до певною міри є індивідуальними для різних людей.

Настання похилого віку згідно з сучасними медичними, соціально-психологічними теоріями старіння пов'язане з життєвим етапом, коли розвиток людини сповільнюється, а згодом переходить у стадію регресу і характеризується адаптацією організму та психіки до нового рівня життєдіяльності та впливає на стан здоров'я, психологічні особливості, поведінку і, зрештою, на соціально-економічну активність.

Соціально-демографічну категорію людей похилого віку, аналіз їх проблем дослідники окреслюють з різних точок зору, зокрема хронологічної, біологічної, соціально-психологічної тощо. Існує також думка, що хронологічний вік, який використовується як критерій старості, не впливає на фізичне функціонування і когнітивні здібності людини, однак виступає як підстава для розподілу ресурсів і способів категоризації індивідів [1, с. 10]. У зв'язку з цим, у різних соціальних дослідженнях та практиці роботи системи пенсійного забезпечення країн світу відносно загальноприйнятою межею виділення старшої вікової групи виступає вік 60–65 років. Міжнародна організація праці (МОП), людьми похилого віку визначає осіб, які досягли 60 років і старші за них [26].

У вітчизняному законодавстві громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року (стаття 10 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»). Але Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» було внесено зміни до закону про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, згідно з якими набуття права на призначення пенсій залежить від трудового стажу, досягнення пенсійного віку. Це унеможливує однакове визначення для громадян похилого віку, окрім того, граничний вік виходу на пенсію в 65 років не відповідає активному біологічному віку та стану організму людини [2].

Водночас у низці вітчизняних досліджень (Т. Голубенко [3], М. Житинської [5], Р. Сопко [21]) та у державній статистиці віковим показником переходу до категорії осіб похилого віку вважають межу 60 років.

Дослідниця О. Комарова розглядає осіб похилого віку як особливу соціально-демографічну групу населення, вікова межа якої починається з 50 років, пропонуючи таку періодизацію етапів старіння: період початкового або раннього старіння – 50–60 років; період середнього старіння – 60–65 років; період глибокого або пізнього старіння 66–79 років, період довголіття – з 80 років і більше [8].

Нині в наукових дослідженнях прийнятою є диференціації похилого віку на окремі підетапи і виділення «третього віку», «молодих старих» (the young old) та «четвертого віку», «старі люди старшого віку» (the old old), що є результатом підвищення рівня життя, збільшення періоду соціально-економічної активності людей похилого віку. Люди, що формально належать до категорії осіб похилого віку, представники третього віку, можуть зберігати гарний фізичний стан, вести активний спосіб життя та бути соціально активними членами суспільства. Четвертий вік розглядається як завершальний етап похилого віку [4].

Обґрунтованою вважаємо позицію Т. Гришиної, яка зазначає, що реальний вік настання старості визначається умовно, залежно від суб'єктивного самопочуття та

об'єктивних вимірів біологічного, психологічного та соціального стану особи як представника старшої вікової групи, проте пропонує орієнтуватися на хронологічний вік людини у визначенні осіб похилого віку, зокрема його найнижчу межу – 60 років. Подібний підхід дозволяє найбільш повно охопити старшу вікову групу, він відповідає офіційному пенсійному віку в Україні, а також відкриває можливості до застосування та порівняння результатів дослідження з даними офіційної статистики [4].

Зважаючи на аргументованість представленої позиції, а також беручи до уваги той факт, що попри індивідуальні особливості «межі старості» (якісно різні за своїм змістом і характеристиками) на рівні країни, регіону вони вирівнюються, у своєму дослідженні людей похилого віку визначаємо як осіб, що досягли 60-річного віку і старших від них.

Відповідно вважаємо доцільним розглядати внутрішньо переміщених осіб похилого віку, як окрему категорію соціально вразливих представників ВПО, які досягли 60-річного віку та старших від них, що мають свої специфічні проблеми, зокрема, різні рівні вразливості та дієдатності, окремі з них можуть мати одразу кілька ознак вразливості (приміром, інваліди похилого віку). Поява нової категорії соціально вразливих верств вимагає адекватного реагування на рівні держави, суспільства, громади, розробки нового стандарту соціальних послуг в Україні, адресних для цієї категорії громадян [23, с.4].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Масштабна вимушена внутрішня міграція населення є одним із вагомих викликів для України в умовах значної дестабілізації політичної, соціально-економічної ситуації в країні. Виявлення та пошук шляхів комплексного розв'язання проблем, пов'язаних з внутрішнім вимушеним переміщенням населення в умовах воєнного стану, покликане надати людям більше можливостей користуватися своїми правами та розвивати свій людський потенціал.

Дослідження змісту та сутності поняття «внутрішньо переміщені особи» дозволило встановити, що більшість вітчизняних дослідників схильні розглядати його як форму вимушеної внутрішньої міграції (необхідного (вимушеного) переміщення всередині держави, зміни місця постійного проживання, зумовленого об'єктивними обставинами: потребою в уникненні наслідків збройного конфлікту; постійними проявами насильства; порушеннями прав людини; природними чи техногенними катастрофами; окупації території іноземною державою; порушеннями норм міжнародного гуманітарного права або інших обставин, що походять з попередніх ситуацій, які можуть радикально змінити суспільний порядок).

З огляду на необхідність надання допомоги особам, які вимушені з об'єктивних причин стихійно змінити місце свого проживання, вважаємо доцільним розглядати указане поняття як специфічну цільову групу реалізації соціальної політики, яка характеризується різномірними ознаками, детермінованими особливими потребами, особистісними характеристиками та впливами зовнішнього середовища.

Нині ми повинні констатувати необхідність виділення окремої економічно, соціально, психологічно вразливої категорії населення як об'єкту соціальної роботи – внутрішньо переміщених осіб похилого віку. Попри те, що внутрішньо переміщені особи багато в чому стикаються зі схожими проблемами, між ними існує істотна відмінність. Критичні ситуації, до яких безперечно можна віднести внутрішнє переміщення в умовах воєнного стану, особливо небезпечні для осіб похилого віку, тобто тих, хто має труднощі або нездатний захищати свої права, турбуватися про власні потреби з огляду на специфічні характеристики людей указаної категорії. Незважаючи на складність реалізації соціальної політики в умовах війни, глибоке розуміння особливостей та потреб

окремих категорій соціально вразливих верств населення як об'єктів соціальної роботи сприятиме розширенню можливостей щодо надання кращої цільової підтримки та послуг цим особам та групам осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонов С.Ю. Феномен старіння, вікові межі старості та специфіка літніх контингентів населення: сучасні теоретичні уявлення. *Населення України. Імперативи демографічного старіння*: монографія. Київ: ВД «АДЕФУУкраїна», 2014. С. 9–20.
2. В Україні хочуть чітко визначити, коли «починається похилий вік». *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3126112-v-ukraini-hocut-citko-viznaciti-koli-pocinaetsa-pohilij-vik.html> (дата звернення: 24.09.2024).
3. Голубенко Т.О. Основи патронажної роботи: методичний посібник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 174 с.
4. Гришина Т.В. Соціальне залучення людей старшого віку: порівняльний аналіз українського та європейських суспільств: автореф. дис... канд соц. наук: 22.00.04. Київ, 2015. 24 с.
5. Житинська М.О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2018. 250 с.
6. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні (квітень 2024 року). URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 21.09.2024).
7. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).
8. Комарова О.О. Соціальні трансфerti як чинник життєзабезпечення людей похилого віку (на прикладі Дніпропетровської області): автореф. дис...канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2014. 19 с.
9. Кульчицький Т.Р. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні: дис... канд. юрид. наук: 08.081.01. Львів, 2022. 224 с.
10. Кхасраві О.З. Адміністративно-правове регулювання внутрішніх переміщень населення в умовах проведення військових операцій (на прикладі України та Іраку): автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.
11. Логвинова М.О. Внутрішньо переміщені особи як категорія вимушених мігрантів: поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 11. С. 44–50. doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-6>
12. Макеєв С. Інституційний ландшафт воєнного стану. *Українське суспільство в умовах війни. 2022*: колективна монографія / за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. Розд. 1. С. 35–56.
13. Малиха М.І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. № 8. С. 6–11.
14. Михайловський В.І. Внутрішньо переміщені особи – особливості національного та міжнародного-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 151–155.
15. Ніколайчук М. Складові елементи механізму регулювання міграційних процесів сільського населення. *Регіональна економіка*. 2005. №3. С. 105–112.
16. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 05.03.2015 № 245-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
17. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України редакція від 30.12.2023 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20.09.2024).

18. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України редакція від 19.05.2024 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 20.09.2024).
19. Проценко О.О. «Внутрішньо переміщені особи» як категорія теоретизування та соціальної практики. *Грані*. 2018. Т. 21. № 4. С. 47–55.
20. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи (2006) 6 державам членам щодо внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/rekomendaciya-komitetu-ministriv-radi-yevropi-20066-derzhavam-chlenam-shchodo-vnutrishno-peremishchenih-osib> (дата звернення: 20.09.2024).
21. Сопко Р.І. Теоретичні концепції старіння та їх сутність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2012. № 24. С. 166–170.
22. Статус внутрішньо переміщеної особи в Україні. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran (дата звернення: 20.09.2024).
23. Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content> (дата звернення: 24.09.2024).
24. Ageing. World Health Organization. URL: https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 (дата звернення: 21.09.2024).
25. Atwell R.S.J., Correa-Velez I., Gifford S.M. Ageing out of place: health and well-being needs and access to home and aged care services for recently arrived older refugees in Melbourne, Australia. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 2007, 3(1), pp.4–14.
26. Retirement age and pension formula – key components of social insurance reform: ILO. *International Labor Organization*. URL: <https://www.ilo.org/resource/article/retirement-age-and-pension-formula-key-components-social-insurance-reform> (дата звернення: 24.09.2024).

REFERENCES

1. Ageing. *World Health Organization*. URL: https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1
2. Aksonov, S.Yu. (2014). Fenomen starinnia, vikovi mezhi starosti ta spetsyfika litnikh kontynhentiv naselennia: suchasni teoretychni uiavlennia. *Naselennia Ukrainy. Imperatyvy demohrafichnoho starinnia*. Kyiv: VD «ADEFUkraina», 9–20 [in Ukrainian].
3. Atwell, R.S.J., Correa-Velez, I., Gifford, S.M. (2007). Ageing out of place: health and well-being needs and access to home and aged care services for recently arrived older refugees in Melbourne, Australia. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 3(1), 4–14.
4. Holubenko, T.O. (2014). *Osnovy patronazhnoi roboty*. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
5. Hryshyna, T.V. (2015). Sotsialne zaluchennia liudei starshoho viku: porivnialnyi analiz ukrainskoho ta yevropeyskykh suspilstv. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kerivni pryntsyipy OON z pytan vnutrishnoho peremishchennia vseredyni krainy. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> [in Ukrainian].
7. Kkhasravi, O.Z. (2016). Administratyvno-pravove rehuliuвання vnutrishnikh peremishchen naselennia v umovakh provedennia viiskovykh operatsii (na prykladi Ukrainy ta Iraku). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Komarova, O.O. (2014). Sotsialni transferty yak chynnyk zhyttiezabezpechennia liudei pokhyloho viku (na prykladi Dnipropetrovskoi oblasti). *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Kulchytskyi, T.R. (2022). Pravove rehuliuвання sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
10. Lohvynova, M.O. (2019). Vnutrishno peremishcheni osoby yak katehoriia vymushenykh mihrantiv: poniattia ta oznaky. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific*

Bulletin of Kherson State University, issue 11, 44–50. doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-6> [in Ukrainian].

11. Makeiev, S. (2022). Instytutsiyni landshaft voiennoho stanu. *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny. 2022*. Instytut sotsiologhii Natsionalnoi Akademii Nauk Ukrainy. Ye. Holovakha, S. Makeiev (Ed.). Kyiv, part 1, 35–56.

12. Malykha, M.I. (2015). Do problemy sutnosti poniattia «vnutrishno peremishcheni osoby»: derzhavna polityka ta rehionalna praktyka. *Hrani – Faces*, 8. 6–11 [in Ukrainian].

13. Mykhailovskiy, V.I. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby – osoblyvosti natsionalnoho ta mizhnarodnoho-pravovoho zabezpechennia. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Scientific bulletin of public and private law*, issue 4. 151–155 [in Ukrainian].

14. Nikolaichuk, M. (2005). Skladovi elementy mekhanizmu rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv silskoho naselennia. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, No 3, 105–112 [in Ukrainian].

15. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo posylennia sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 05.03.2015 № 245-VIII. (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19#Text>

16. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovani terytorii Ukrainy: Zakon Ukrainy redaktsiia vid 19.05.2024 № 1207-VII. (2024). URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf

17. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy redaktsiia vid 30.12.2023 № 1706-VII. (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20.09.2024).

18. Protsenko, O.O. (2018). «Vnutrishno peremishcheni osoby» yak katehoriia teoretyzuvannia ta sotsialnoi praktyky. *Hrani – Faces*. 2018. Vol. 21, No 4. 47–55 [in Ukrainian].

19. Rekomendatsiia Komitetu ministriv Rady Yevropy (2006) 6 derzhavam chlenam shchodo vnutrishno peremishchenykh osib. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/rekomendaciya-komitetu-ministriv-radi-yevropi-20066-derzhavam-chlenam-shchodo-vnutrishno-peremishchenih-osib> [in Ukrainian].

20. Retirement age and pension formula – key components of social insurance reform: ILO. *International Labor Organization*. URL: <https://www.ilo.org/resource/article/retirement-age-and-pension-formula-key-components-social-insurance-reform>

21. Sopko, R.I. (2012). Teoretychni kontseptsii starinnia ta yikh sutnist. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. Uzhhorod, No. 24, 166–170.

22. Status vnutrishno peremishchenoi osoby v Ukraini. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrishno-peremishcheno-osobi-v-ukraini [in Ukrainian].

23. Trubavina, I.M. Problemy vnutrishno peremishchnykh osib v Ukraini yak osnova vedennia vypadku v sotsialnii roboti z nymy. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content> [in Ukrainian].

24. V Ukraini khochut chitko vyznachyty, koly «pochynaietsia pokhyly vik». *Ukrinform* [in Ukrainian].

25. Zhytynska, M.O. (2018). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka zhyttiediialnosti osib pokhyloho viku v umovakh terytorialnoho tsentru sotsialnoho obsluhovuvannia. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

26. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naselennia v Ukraini (kviten 2024 roku) URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf [in Ukrainian].